

جایگاه آموزش در سنجش توانمندی رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان برای بهره‌گیری از اطلاعات دیجیتال

مدیریت اطلاعات

دوره ۱۱، شماره ۱
بهار و تابستان ۱۴۰۴

فریبرز درودی^{۱*}

استادیار، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)، تهران، ایران

صوفیا عبدالرحمانی

کارشناس ارشد، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، کرمان، ایران

چکیده: هدف اصلی پژوهش، شناسایی نقش آموزش بر توانمندی رفتار اطلاع‌یابی کودکان بازمانده از تحصیل، در استفاده از کتابخانه‌های دیجیتال و پایگاه‌های اطلاعاتی است. روش پژوهش این مطالعه نیمه‌تجربی و پیمایشی است. جامعه آماری آن، ۱۹۵ نفر از دانش‌آموزان بازمانده از تحصیل در دو مدرسه (مدرسه مشتاق در کرمان و مدرسه پسرانه ارسلان در رفسنجان) که به کودکان بازمانده از تحصیل، خدمات آموزشی ارائه می‌دهند. ابزار گردآوری اطلاعات، سیاهه و آرسی بود. یافته‌های حاصل از پژوهش نشان داد که میزان دسترسی کودکان بازمانده از تحصیل به پایگاه‌های اطلاعاتی و کتابخانه‌های دیجیتال (پایگاه تبیان نت، کتابخانه دیجیتال کتابخانه ملی، کتابخانه دیجیتال کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و پایگاه اطلاعاتی خانه کتاب و ادبیات ایران) با میانگین ۲/۹۳۵ در سطح کمابیش مطلوب ارزیابی می‌شود. میزان رفتار کودکان بازمانده از تحصیل در زمینه استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی و کتابخانه‌های دیجیتال، قبل از آموزش با میانگین ۲/۱۲۵ در سطح نامطلوب ارزیابی می‌شود؛ اما میزان رفتار آن‌ها در زمینه استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی و کتابخانه‌های دیجیتال، بعد از آموزش با میانگین ۲/۴۵ در سطح کمابیش مطلوب قرار دارد. میزان رفتار کودکان در زمینه استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی تمام متن در کتابخانه‌های دیجیتال با میانگین ۲/۳۸ در سطح کمابیش مطلوب ارزیابی می‌شود. نتایج پژوهش نشان داد که در درس‌نامه‌های مورد بررسی، به‌روش‌های جایابی، دستیابی و گزینش اطلاعات، جست‌وجوی کتابخانه‌ای و الکترونیکی بیشتر توجه شده است. ضرورت دارد تا دانش‌آموزان توانایی تشخیص منابع اطلاعاتی و معتبر را از منابع نادرست یاد بگیرند. همچنین توانایی جست‌وجوی اطلاعات، شامل شناخت کلیدواژه‌ها، منطبق بولی، فرمول‌بندی و کاربرد محدودسازی عبارات‌های جست‌وجو با انواع عملگرها نیز در قالب رفتار اطلاع‌یابی شایان توجه است. آموزش درک بیان مسئله، آموزش بهره‌گیری از پایگاه‌های اطلاعاتی، استفاده صحیح از فناوری‌های اطلاعاتی و محیط وب، از جمله پیشنهادها پژوهش است.

کلیدواژه‌ها: آموزش، پایگاه اطلاعاتی، دانش‌آموزان، رفتار اطلاع‌یابی، کتابخانه دیجیتال، یادگیری.

مقدمه

انسان‌ها بخش درخور توجهی از زمان خود را به جست‌وجو و مصرف اطلاعات اختصاص می‌دهند. اغلب، این اطلاعات به‌طور مستقیم با نیاز آنان مرتبط است (ون لیشات، دی لانگ و کولز^۱، ۲۰۲۰) و در زندگی روزمره، مردم به‌دنبال ارزیابی و استفاده از منابع آنلاین، برای حمایت از نظرات و تصمیم‌گیری هستند. در حالی که آموزش باید مهارت‌هایی را که مردم برای نگرش انتقادی نسبت به منابع اطلاعاتی آنلاین به آن نیاز دارند، ارتقا دهد، به‌طور کلی‌تر، مهم است که بدانیم چگونه می‌توان با موفقیت، کسب هر مهارت مرتبط با جست‌وجوی اطلاعات آنلاین را ارتقا داد (میوگ پاز، زیمرمن، لی و پینکورت^۲، ۲۰۲۱). همچنین افراد برای تصمیم‌گیری آگاهانه به‌دنبال اطلاعات هستند و امروزه به منابع اطلاعاتی مختلفی مراجعه می‌کنند؛ با این حال مطالعات نشان می‌دهد که اطلاعات از منابع متعدد، می‌تواند به اضافه بار اطلاعاتی منجر شود و پاسخ‌های روانی و رفتاری منفی ایجاد کند (ثریا، فاروق، محمود، ایسواهو و زارا^۳، ۲۰۲۱). باید بیان کرد که همه ما در زندگی روزمره، اغلب به‌دنبال اطلاعات می‌گردیم، حتی زمانی که هیچ ارزش ابزاری برای کمک به تصمیم‌های ما نداشته باشد؛ گویی که اطلاعات به خودی خود منبع ارزش است (برومبرگ مارتین و مونوسوف^۴، ۲۰۲۰). اکنون حجم وسیعی از اطلاعات به‌شکل شخصی در اختیار افراد قرار گرفته است. یکی از چالش‌های حیاتی پژوهشی این است که مشخص شود مردم چگونه تصمیم می‌گیرند تا اطلاعاتی را که می‌خواهند به‌دست آورند (کلی و شاروت^۵، ۲۰۲۱). علاوه‌برآن باید اظهار کرد که جست‌وجو و دسترسی به اطلاعات برای کاربران، در همه جنبه‌های زندگی ضروری است، از رسیدگی به نیازهای شخصی مانند یافتن پروازها تا مکان‌یابی اطلاعات مورد نیاز برای تکمیل وظایف کاری (برجت و مک‌فارلن^۶، ۲۰۲۰). از این رو، ادراک کاربر اطلاعاتی از یک نیاز، جست‌وجوی آن‌ها برای اطلاعات را هدایت می‌کند که به سهم خود، باعث تقاضای آن‌ها برای منابع و خدمات رسمی و غیررسمی اطلاعاتی شده که در نهایت به موفقیت یا شکست در این زمینه منجر می‌شود (آتوکورالا^۷، ۲۰۲۱). از همین‌رو باید اظهار کرد که شناسایی و شناخت فرایندهای اطلاع‌یابی مناسب در تعیین اثربخشی رفتار جست‌وجوی اطلاعات و کیفیت اطلاعات جمع‌آوری‌شده، به‌منظور پشتیبانی از فرایند یادگیری و تجربه حرفه‌ای بسیار مهم است (محمدشهیدان و همکاران^۸، ۲۰۲۰). همچنین طراحی مدل‌های مرتبط، نقش شایان توجهی دارد و مدل جست‌وجو و پردازش اطلاعات، ریسک رفتار اطلاع‌یابی را بر اساس تعدادی از عوامل از جمله نارسایی اطلاعات پیش‌بینی می‌کند (هوانگ و جونگ^۹، ۲۰۱۶).

۱. Van Lieshout, de Lange & Cools

۲. Mayweg-Paus, Zimmermann, Le & Pinkwart

۳. Soroya, Farooq, Mahmood, Isoaho & Zara

۴. Bromberg-Martin & Monosov

۵. Kelly & Sharot

۶. Berget & MacFarlane

۷. Athukorala

۸. Mohamed Shuhidan et al.

۹. Hwang & Jeong

رفتار را می‌توان به‌عنوان حوزه‌ کلی‌تری برای بررسی پدیده‌ها تعریف کرد که رفتار اطلاع‌یابی زیرمجموعه‌ای از این حوزه در نظر گرفته می‌شود؛ به‌ویژه در رابطه با انواع روش‌هایی که افراد برای کشف و دسترسی به منابع اطلاعاتی به‌کار می‌گیرند و رفتار اطلاع‌یابی. به‌عنوان زیرمجموعه‌ای از جست‌وجوی اطلاعات، به‌خصوص درباره‌ تعاملات بین کاربر اطلاعات (با یا بدون واسطه) و سیستم‌های اطلاعاتی مبتنی بر رایانه تعریف می‌شود (ردر و گانایی^۱، ۲۰۱۹). رفتار اطلاع‌یابی، به‌عنوان یک رفتار انسانی برای جست‌وجوی هدفمند اطلاعات برای یافتن شکاف دسترسی به اطلاعات در نظر گرفته می‌شود. تعریف این نوع از رفتار، گاهی بسیار دشوار است (الممیری^۲، ۲۰۱۷). بر این اساس، می‌توان بیان کرد که رفتار اطلاع‌یابی کاربران برای سازمان‌هایی که به‌دنبال درک چگونگی مرور و جست‌وجوی کاربران خود برای کسب اطلاعات هستند، موضوع مهمی است. با توجه به اینکه افراد مختلف از اطلاعات برای مقاصد متعدد و راه‌های متفاوت استفاده می‌کنند، ماهیت اطلاعات فرار و توصیف آن دشوار است (علام و دانی^۳، ۲۰۱۹)؛ بنابراین توجه به این نکته ضروری است که از اطلاع‌یابی می‌توان برای درک موقعیت یا حل مشکل نیز استفاده کرد (پترسن، جنسن و فراندسن^۴، ۲۰۲۱). همچنین، جست‌وجوی اطلاعات یک گام اساسی برای پاسخ‌گویی به سؤالات دامنه باز برای جمع‌آوری کارآمد شواهد از یک مجموعه بزرگ است (ژو، پنگ، لن، شن و چنگ^۵، ۲۰۲۱). علاوه‌برآن، درک و توصیف نحوه تعامل افراد در تعامل‌های مربوط به جست‌وجوی اطلاعات در توسعه سیستم‌های جست‌وجوی محاوره‌ای بسیار مهم است (کو و همکاران^۶، ۲۰۱۸). باید توجه کرد که جست‌وجوی اطلاعات محاوره‌ای به تعاملات بین یک یا چند کاربر و یک سیستم اطلاعاتی مربوط می‌شود. تعاملات در این نوع کاوش، مبتنی بر گفت‌وگوی زبان طبیعی است، در حالی که ممکن است شامل انواع دیگری از تعاملات مانند کلیک، لمس و حرکات بدن باشد (زمانی، تریپاس، دالتون و رادلینسکی^۷، ۲۰۲۳). بنابراین دیدگاه رویکرد تعاملی، اطلاع‌یابی و اشتراک‌گذاری اطلاعات، به‌عنوان فعالیت‌های مرتبط متقابل ظاهر می‌شود که به صورت تکراری یا چرخه‌ای یکدیگر را شکل می‌دهند. رویکرد تعاملی پیچیده‌ترین دیدگاه پژوهشی را درباره روابط اطلاع‌یابی و اشتراک‌گذاری فراهم می‌کند و به درک کل‌نگر از رفتار اطلاع‌یابی انسان کمک می‌کند (ساوولنن^۸، ۲۰۱۹). فراتر از آن، رفتارهای اطلاع‌یابی شامل جست‌وجوی فعال، جست‌وجوی غیرفعال و جست‌وجوی مداوم است (گیسی^۹، ۲۰۲۰) و علاوه‌برآن، کمبود زمان، ضعف مهارت‌های جست‌وجوی اطلاعات و ناآگاهی از منابع در دسترس، شایع‌ترین موانع دستیابی به اطلاعات هستند، در حالی که جست‌وجو و یافتن آسان اطلاعات، چکیده‌ها و

۱. Rather & Ganaie

۲. El-Maamiry

۳. Allam & Dhunny

۴. Petersen, Jensen & Frandsen

۵. Zhu, Pang, Lan, Shen & Cheng

۶. Qu et al.

۷. Zamani, Trippas, Dalton & Radlinski

۸. Savolainen

۹. Gyesi

منابع مبتنی بر شواهد عمدتاً جست‌وجوی اطلاعات را تسهیل می‌کنند (Daei, Soleymani, Ashrafi-). (Rizi, Zargham-Boroujeni & Kelishadi, ۲۰۲۰).

دیجیتالی شدن و تأثیر آن بر کسب و کارها، از جمله دسترسی به اطلاعات از طریق منابع دیجیتالی، به سرعت در رشته‌های مختلف پژوهشی مطرح شده است (ارونسالو و نیکو^۱، ۲۰۲۱). معلمان کلید آموزش فراگیر و با کیفیت برای همه هستند. بنابراین، آموزش معلمان و دانش‌آموزان و نیز درک نحوه یادگیری آن‌ها، از جمله رفتارهای اطلاع‌یابی، بسیار مهم است (دالکوئیست^۲، ۲۰۲۱). در مطالعه رفتار اطلاع‌یابی، علی‌رغم ضروری بودن، روزآمدی اطلاعات و روندهای جدید در بسیاری از زمینه‌ها به دلیل تأثیر اطلاعات، محدودیت‌های زمانی و مهارت‌های ارزیابی ناکافی، چالش برانگیز است. همکاری یا تلاش بین اعضای گروه همکاران، ممکن است راه‌حلی برای این مورد باشد؛ اما دانش بیشتری در این زمینه لازم است (گرانیکف، الشریف، بوتلیه و پلویه^۳، ۲۰۲۱) و با درک کامل فرایند اطلاع‌یابی دانش‌پذیران و تأثیرهای آن، ما فرصت‌هایی را برای مربیان و متخصصان علم اطلاعات پیدا می‌کنیم تا تأثیر مثبتی بر این روند داشته باشند (کومیساروف و موری^۴، ۲۰۱۶). امروزه شناخت رفتار اطلاع‌یابی کاربران و ارائه خدمات بر اساس نیازهای آن‌ها، پیش‌نیاز فعالیت کتابخانه‌هاست (هومبی و تارن^۵، ۲۰۲۲) و علاوه‌برآن، در مفهوم‌سازی پدیده اطلاع‌یابی و راهبردهای جست‌وجوی اطلاعات، جنبه راهبردی به‌عنوان طرح اصلی به وضوح در رویکردهای کتاب درسی که مراحل جست‌وجوی منطقی در وب را توصیف می‌کند، توضیح داده شده است (ساوولنن^۶، ۲۰۱۶).

هدف از این پژوهش بررسی رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان بازمانده از تحصیل در استفاده از اطلاعات علمی موجود در پایگاه‌های اطلاعاتی و کتابخانه‌های دیجیتال است. دو فرضیه برای این پژوهش در نظر گرفته شد: ۱. بین آموزش رفتار اطلاع‌یابی و افزایش استفاده از کتابخانه‌های دیجیتال، رابطه معناداری وجود دارد؛ ۲. بین میزان دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی و ارتقای رفتار اطلاع‌یابی کودکان بازمانده از تحصیل رابطه معناداری وجود دارد.

پیشینه پژوهش

پژوهش اونداری اوکمو^۷ (۲۰۱۶) درباره رفتار اطلاع‌یابی کاربران در محیط کتابخانه‌های دیجیتال در جنوب صحرای آفریقا به انجام رسید. نتایج نشان داد که رفتار اطلاع‌یابی ممکن است توسط محیطی که کاربران در آن به‌دنبال اطلاعات هستند، شکل بگیرد. کتابخانه دیجیتال هنوز در جنوب صحرای آفریقا پدیده‌ای نسبتاً جدید است و اطلاعات زیادی در مورد اینکه چگونه محیط کتابخانه دیجیتال ممکن است

۱. Orrensalo & Nikou

۲. Dahlqvist

۳. Granikov, El Sherif, Bouthillier & Pluye

۴. Komissarov & Murray

۵. Humbhi & Tareen

۶. Savolainen

۷. Ondari-Okemwa

رفتار اطلاع‌یابی و یا نیازهای اطلاعاتی کاربران را شکل دهد، وجود ندارد. همچنین مشخص شد که سواد اطلاعاتی دیجیتالی که نقش مهمی در توسعه اجتماعی - اقتصادی در جنوب صحرای آفریقا داشته است. علاوه بر آن، میزان سطح پایین سواد دیجیتال، در جنوب صحرای آفریقا، سبب شکل‌دهی رفتار اطلاع‌یابی کاربران در محیط کتابخانه دیجیتال شده که انتظار مد نظر را برآورده نمی‌کند.

ژا، کائو، یان، گو و ونگ^۱ (۲۰۱۹) به بررسی ابعاد شناختی اطلاع‌یابی در استفاده از کتابخانه‌های دیجیتال پرداختند. این مطالعه با تکیه بر نظریه ساختار تطبیقی انجام گرفت و یک مدل تحقیقاتی را برای بررسی جست‌وجوی اطلاعات نوآورانه در زمینه کتابخانه‌های دیجیتال از منظر تغییر شناختی و وابستگی ایجاد کرد. رفتار اطلاع‌یابی نوآورانه ترکیبی از رفتار استفاده نوآورانه در حوزه فناوری اطلاعات و رفتار اطلاع‌یابی است؛ از این رو به استفاده نوآورانه از فناوری اطلاعات با محوریت جست‌وجوی اطلاعات اشاره دارد. یافته‌ها نشان می‌دهد که وابستگی به کتابخانه‌های دیجیتالی قوی‌ترین عامل تعیین‌کننده در جست‌وجوی اطلاعات نوآورانه است. نقش تأثیر اجتماعی بر جست‌وجوی اطلاعات نوآورانه با در کتابخانه‌های دیجیتالی در سطح بالایی قرار دارد و رفتار اطلاع‌یابی کاربران را متحول می‌کند.

سینها^۲ (۲۰۱۹) در مطالعه خود به بررسی رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان مدارس دهلی پرداخت. یافته‌های پژوهش او نشان داد که رفتارهای اطلاع‌یابی، بخش اساسی در برنامه‌ریزی و ایجاد جوامع اطلاعاتی مبتنی بر نیاز برای رفع نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان است. مشخص شد که مؤلفه‌های مهمی که بر رفتار پژوهشی اطلاع‌یابی دانش‌آموز تأثیر می‌گذارند، شامل نقش کتابخانه و آموزش اطلاعاتی، مسائل معتبر و زیست‌محیطی، ویژگی‌های منابع و وضعیت اقتصادی دانش‌آموزان در سطح اجتماع است. نیازهای اطلاعاتی درست زمانی برآورده می‌شوند که جست‌وجوگر اطلاعات تخصص کاوش اطلاعات دقیق، مهم و معتبر را داشته باشد. آموزش به دانش‌آموزان در خصوص بررسی اطلاعات دقیق و تأمین نیازهای آن‌ها، درست زمانی قابل تصور است که برنامه‌های مرتبط با مهارت اطلاعاتی در هر مدرسه‌ای با هم ترکیب شوند. نتایج حاکی از آن بود که حدود ۸۳ درصد از پاسخ‌دهندگان به دنبال اطلاعات برای کار پژوهشی و اکتشافی خود هستند، ۱۱ درصد از پاسخ‌دهندگان به دنبال اطلاعات برای انجام فعالیت‌های اقتصادی مرتبط با خانواده بوده و تنها ۶ درصد از پاسخ‌دهندگان گفتند که به دنبال اطلاعات برای مطالعه هستند.

مافوتو و مونیلا^۳ (۲۰۱۹) به مطالعه و پژوهش درباره رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان کلاس دهم و یازدهم دانش‌آموزان مدارس متوسطه در استان لیمپوپو^۴ (آفریقای جنوبی) مبادرت ورزیدند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که دانش‌آموزان در آموزش‌های درسی خود و از جمله یادگیری زبان خارجی به خوبی پیشرفت نمی‌کنند. آنان در دسترسی به منابع اطلاعاتی مورد نیاز خود با چالش مواجهند. عدم دسترسی به رایانه و اتصال به اینترنت یک چالش مهم برای دانش‌آموزان است. نتایج نشان می‌دهد که

۱. Zha, Cao, Yan, Guo & Wang

۲. Sinha

۳. Maphoto & Monyela

۴. Limpopo Province

چنانچه مدرسه به دانش‌آموزان اجازه دسترسی به رایانه‌هایی را بدهد که از قبل در مدرسه در دسترس هستند و آموزش و یادگیری سنتی را با یادگیری الکترونیکی ترکیب کنند، رفتار اطلاع‌یابی آنان در دسترسی به منابع مورد نیاز تقویت خواهد شد و آنان می‌توانند بهتر از متون درسی و روش‌های آموزشی آن بهره‌گیرند. این مطالعه همچنین توصیه می‌کند که مدرسه برای بهبود رفتار اطلاع‌یابی آنان در آموزش درس‌هایشان، استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات را در برنامه‌ریزی خود قرار دهد.

جایاواردانا^۱ (۲۰۲۱) به مطالعه درباره رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان پرداخت. در مطالعه حاضر، تلاشی برای بررسی نیاز اطلاعاتی و رفتار جست‌وجوی اطلاعات دانش‌آموزان مدرسه‌ای در آمببوسا ماها ویدیلا یا (واراکاپولا) در سریلانکا انجام شده است. نتایج پژوهش او نشان داد که الگوهای جست‌وجوی اطلاعات در بین گروه‌های کاربری دانش‌آموزی متفاوت است. در این ارتباط مؤلفه‌هایی مانند: نیازهای اطلاعاتی، رفتار اطلاع‌یابی، سازمان‌دهی مطالب، خدمات کتابخانه، جایگاه آگاهی‌رسانی و مشورت کارکنان کتابخانه، استفاده از اینترنت، موتورهای جست‌وجو، مرورگرهای وب، منابع اطلاعاتی، مرتبط با نیاز دانش‌آموزان به انجام رسید. دلایل اطلاع‌یابی ۵۹ درصد از دانش‌آموزان به‌عنوان هدف آموزشی و پژوهشی ذکر شده است. اکثر آن‌ها اشاره کرده‌اند که کتاب‌های درسی بهترین منبع برای جست‌وجوی اطلاعات هستند. بسیاری از پاسخ‌دهندگان ذکر کردند که جست‌وجو در اینترنت بهترین روش برای کاوش اطلاعات است. ۱۰۰ درصد دانش‌آموزان از اینترنت استفاده می‌کنند. ۸۹ درصد احساس می‌کنند که استفاده از منابع الکترونیکی راحت است. برنامه برای آموزش دانش‌آموزان به‌منظور آگاهی از خدمات کتابخانه‌ای و منابع آن در دسترسی بهتر به اطلاعات از زمره پیشنهادهای این پژوهش است.

پژوهش الزهرا و لاواندا^۲ (۲۰۲۱) درباره رفتار اطلاع‌یابی کودکان دانش‌آموز در مدرسه اصیفا^۳ نشان داد که اکثر دانش‌آموزان در انجام تکالیف به اطلاعات درباره موضوعات علوم یا علوم اجتماعی، به اینترنت و وبگاه‌های اینترنتی، استفاده از کتاب‌های مرجع، جست‌وجوی عمیق و جمع‌آوری نتایج کاوش اطلاعات نیاز داشتند. جدای از آن، وقتی اطلاعات مورد نیاز خود را پیدا نکردند، دچار احساس سردرگمی شدند و برای دسترسی به رایانه یا لپ‌تاپ با مشکل روبه‌رو بودند. پیشنهادهای ارائه شده در این پژوهش، از جمله داشتن تعامل با دیگران به تقویت رفتار اطلاعاتی دانش‌آموزان، به‌ویژه در حوزه مدرسه شبانه‌روزی اسلامی برای دسترس‌پذیر ساختن منابع اطلاعاتی، متون درسی و حل تمرین‌های آن‌ها کمک می‌کند.

السلامی^۴ (۲۰۲۱) در پژوهش خود به موضوع رفتار اطلاع‌یابی چندزبانه در کتابخانه‌های دیجیتال در عربستان پرداخت. نتایج مطالعه او نشان داد که ویژگی‌های اطلاع‌یابی، به‌ویژه در زمان کاوش اطلاعات کتابخانه‌های دیجیتال دانشگاهی، بیش از هر زمان دیگری اهمیت دارند. در سال ۲۰۱۰، عربستان سعودی در توسعه یک کتابخانه دیجیتال به نام کتابخانه دیجیتال عربستان سرمایه‌گذاری کرد تا به نیازهای همه کارکنان دانشگاه و دانشجویان پاسخ دهد و منابعی به دو زبان عربی و انگلیسی ارائه کند.

۱. Jayawardana

۲. Az-Zahra & Lawanda

۳. As-Syifa

۴. Alsalmi

بررسی چگونگی موفقیت کاربران کتابخانه دیجیتال عربستان در یافتن منابع عربی با استفاده از پایگاه داده این کتابخانه دیجیتال نشان داد که چالش‌هایی وجود دارد که به مباحث زبانی، سیستمی و استفاده از سازوکارهای کاوش بازمی‌گردد. ارائه راه‌حل‌های مناسب از جمله آموزش تخصصی، بهره‌گیری از روش‌های ساخت پرس‌وجو از جمله موارد مطرح شده است.

کالو، ایگوه، اوکوری، اوکیومی و داهيرو^۱ (۲۰۲۲) در پژوهش خود به تحلیل رفتار اطلاع‌یابی در دسترسی به اطلاعات بهداشتی و اقدامات بهداشت فردی در میان دانش‌آموزان دبیرستانی در اوهافیا (نیجریه) پرداختند. نتایج نشان داد که رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان در ارتباط با بهداشت آنان، نقش مهمی دارد. علاوه بر آگاهی‌هایی که در هنگام درس خواندن و آموزش به دست می‌آورند، دسترسی به اطلاعات سودمند می‌تواند اثرهای متعددی بر شیوه‌های بهداشت فردی دانش‌آموزان داشته باشد. همچنین مشخص شد که اطلاعات دقیق و صحیح نقشی حیاتی در آموزش و پرورش و سایر تلاش‌های روزانه دانش‌آموزان ایفا می‌کند که در نهایت بر شیوه تعامل آنان در مدارس در یادگیری و رعایت بهداشت نقش مهمی برعهده دارد. پژوهشگران تأکید می‌کنند همان‌طور که اصلاح رفتارهای اطلاع‌یابی دانش‌آموزان در یادگیری دروس مختلف آنان تأثیر مثبت داشته است و به پیشرفت تحصیلی منجر می‌شود، رعایت رفتار اطلاع‌یابی مناسب در کسب آگاهی‌های بهداشتی در برنامه حرفه‌ای دانش‌آموزان نقش پررنگی ایفا می‌کند و استفاده از اطلاعات بهداشتی و تقویت رفتار اطلاع‌یابی مثبت برای زندگی سالم دانش‌آموزان نقش اساسی دارد و مکمل فعالیت‌های درسی و آموزشی آن‌هاست.

کاوینا و چاندراشکارا^۲ (۲۰۲۲) در پژوهشی به بررسی رفتار جست‌وجوی اطلاعات دانش‌آموزان دبیرستانی در ایالت میسور شمالی (هند) پرداختند. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که نفوذ اینترنت در پشتیبانی از برنامه درسی دانش‌آموزان به آنان یاری رسانده تا به منابع آموزشی مختلف به‌منظور ارتقای اطلاعات تحصیلی و فردی خود دسترسی پیدا کنند. همچنین نتایج حاکی از آن است که مطالعه دانش‌آموزان در محیط دیجیتال به آنان توانایی بهتری برای یادگیری دروس و استفاده از امکانات آموزشی مناسب داده است. علاوه بر آن، تجهیز و تقویت کتابخانه‌های مدارس و برنامه‌های اطلاع‌رسانی سبب شده تا دانش‌آموزان از منابع و خدمات کتابخانه به‌خوبی استفاده کنند و تکالیف درسی خود را بهتر انجام دهند. رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان در بهره‌گیری از محیط اینترنت در یادگیری، آموزش و تعامل بهینه آنان با دیگر دانش‌آموزان مؤثر بوده است.

پژوهش مولینارو، کولیاتی دزا، بوهرلر، موتسیانا و شاروت^۳ (۲۰۲۳) درباره تحلیل انگیزه‌های اطلاع‌یابی کودکان به انجام رسید. نتایج مطالعه آنان نشان داد که کودکان از سنین پایین نیاز به جمع‌آوری اطلاعات برای شناخت محیط اطراف خود دارند. تصمیم‌گیری برای پیگیری کسب دانش از نظر تنوع آن دشوار است؛ زیرا اطلاعات می‌تواند چندین هدف را به صورت رقابتی دنبال کند. نتایج در قالب پنج آزمایش که

۱. Kalu, Igwe, Okorie, Okewumi & Dahiru

۲. Kavitha & Chandrashekar

۳. Molinaro, Cogliati Dezza, Bühler, Moutsiana & Sharot

شامل ۵۲۱ کودک (۴ تا ۱۲ ساله) بود، نشان داد که کودکان در سن مدرسه، سه عامل کلیدی را در انتخاب‌های رفتار اطلاع‌یابی خود با هم ترکیب می‌کنند: اینکه آیا اطلاعات عدم اطمینان را کاهش می‌دهد؟ برای هدایت کنش‌های آنان مفید و مثبت است. همچنین، انتخاب‌هایی که احتمالاً اطلاعات مثبت را نشان می‌دهند و برای عمل مفید هستند، در سن ۴ سالگی ظاهر می‌شوند و به‌دنبال آن انتخاب‌هایی که عدم اطمینان را کاهش می‌دهند در ۵ سالگی خود را نشان می‌دهند. نتایج حاکی از آن است که انگیزه‌های مربوط به سودمندی و کاهش عدم اطمینان با افزایش سن قوی‌تر می‌شوند، در حالی که تمایل به جست‌وجوی اخبار مثبت تغییر آماری معناداری را در طول توسعه نشان نمی‌دهد. علاوه‌بر آن، مطالعه نشان داد که چگونه اهمیت نسبی انگیزه‌های اطلاع‌یابی واگرا، گاهی به شکل متضاد ظاهر می‌شود. مروری بر نتایج پیشینه‌های پژوهش حاکی از آن است که رفتار اطلاع‌یابی نقش مهمی در فرایند آموزش داشته و مؤلفه‌ای اثربخش برای ارتقای کیفیت آموزش است. عناصر مهمی چون: نیاز اطلاعاتی، مهارت‌های کاوش اطلاعات، بازیابی و دسترسی به اطلاعات، شناسایی منابع اطلاعاتی، راهبردهای جست‌وجو و تحلیل اطلاعات از زمره موارد مهم در میان دانش‌آموزان برای تقویت شایستگی‌های رفتار اطلاع‌یابی است. یافته‌های مطالعات حاکی از آن است که رفتار اطلاع‌یابی توانایی مهمی است که هم برای تقویت تحصیل با کیفیت دانش‌آموزان، و هم برای پشتیبانی از مهارت‌های تدریس و آموزش دادن معلمان نقش مهمی دارد. فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در کنار خلاقیت و نوآوری در ارتقای توسعه حرفه‌ای معلمان نقش دارد و برای دسترسی به منابع اطلاعاتی و استفاده بهینه از آن‌ها، مؤثر است. همچنین توانمندی رفتار اطلاع‌یابی در بهره‌گیری از کتابخانه‌های دیجیتال و پایگاه‌های اطلاعاتی تأثیر دارد و می‌تواند بهره‌گیری کاربران از این ابزارهای اطلاع‌رسانی را تقویت کند.

روش پژوهش

روش پژوهش در این مطالعه، نیمه تجربی است. برای سنجش وضعیت جامعه پژوهش از روش پیمایشی استفاده شد.

ابزار گردآوری اطلاعات، سیاهه واری است که شامل اجزای رفتار اطلاع‌یابی، در قالب ۱۱ مرحله اصلی از مدل رفتار اطلاع‌یابی ویلسون^۱ (توماس ویلسون^۲، ۱۹۹۵) طراحی و در فعالیت رفتار اطلاع‌یابی مورد بهره‌برداری قرار گرفت. مؤلفه‌های اصلی عبارت‌اند از: زمینه شخص، زمینه نیاز اطلاعاتی، نظریه فشار/مقابل، متغیرهای مداخله‌گر، ساختار فعال‌سازی، رفتار اطلاع‌یابی، توجه غیرفعال، جست‌وجوی غیرفعال، جست‌وجوی فعال، جست‌وجوی مداوم و پردازش و استفاده از اطلاعات. روایی ابزار گردآوری اطلاعات که محقق ساخته بود، به‌صورت روایی صوری به انجام رسید. برای این کار، سیاهه واری در اختیار ۵ تن از افراد متخصص در موضوع رفتار اطلاع‌یابی و آموزش و پرورش قرار گرفت و آن‌ها براساس یک طیف کاملاً مناسب تا کاملاً نامناسب، اعلام نظر کردند. سپس براساس روش سیگمای شمارشی،

۱. Wilson's model of information behavior

۲. Thomas Wilson

محاسبات انجام و میزان روایی ۰/۷ محاسبه شد. جهت سنجش پایایی سیاهه وارسی، در دو مرحله فعالیت رفتار اطلاع‌یابی تحلیل و نتایج با یکدیگر مقایسه شد؛ میزان پایایی با سنجش روش آلفای کرونباخ به میزان ۰/۸ محاسبه شد.

ابتدا با استفاده از جدول‌های فراوانی، تحلیلی از نظر پاسخ‌گویان در مورد هر یک از بندهای سیاهه وارسی، قبل و بعد از آموزش، ارائه شد. در این پژوهش تأثیر آموزش بر رفتار اطلاع‌یابی در کودکان بازمانده از تحصیل (شهر کرمان و رفسنجان) بر اساس ۱۱ مؤلفه اصلی بررسی شد که هر کدام، عناصر اصلی در بررسی رفتار اطلاع‌یابی در پژوهش را شامل می‌شود. بنابراین با در نظر گرفتن هدف کلی، توجه اصلی این پژوهش، تحلیل آموزش مهارت‌های ضروری برای کسب رفتار اطلاع‌یابی است. از همین‌رو، توانایی دانش‌آموزان برای دستیابی به اطلاعات سودمند در ارتباط با توانایی آنان در بهره‌گیری از کتابخانه دیجیتال، مورد توجه بوده است.

جامعه آماری پژوهش عبارت است از ۱۹۵ نفر دانش‌آموزان دو مدرسه مشتاق در کرمان و مدرسه پسرانه ارسلان در رفسنجان که به کودکان بازمانده از تحصیل خدمات آموزشی ارائه می‌دهند. نمونه‌گیری به‌صورت نمونه تصادفی ساده با استفاده از جدول مورگان به تعداد ۱۲۳ نفر مشخص شد که در نهایت تعداد ۱۰۰ نفر با توجه به شرایط پژوهش انتخاب شد. بررسی‌ها در دو مرحله قبل و بعد از آموزش رفتار اطلاع‌یابی در دوره یک ترم درسی مورد تحلیل قرار گرفت.

بهره‌گیری دانش‌آموزان از کتابخانه‌های دیجیتالی و پایگاه‌های اطلاعاتی مورد نظر شامل: تبیان نت، کتابخانه دیجیتال کتابخانه ملی، کتابخانه دیجیتال کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و پایگاه اطلاعاتی مؤسسه خانه کتاب بود. در میان کتابخانه‌های دیجیتال مورد بررسی، یکی از پایگاه‌های اطلاعاتی مدنظر، یعنی تبیان نت که یک وبگاه اطلاعاتی (و نه کتابخانه دیجیتال) است نیز بررسی شد. دلیل آن داشتن حجم بالایی از تنوع اطلاعاتی، مانند حوزه‌های موضوعی دین و اندیشه، دانش و فناوری، خانواده و زندگی، ورزشی، جامعه و سیاست، تغذیه و سلامت، هنری، کودک و نوجوان، ادبیات، تجارت الکترونیک، فرهنگ ایثار و غیره است که می‌توانست در کارکرد نوع رفتار و دسترسی به اطلاعات برای سنجش رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان، یاری‌گر باشد. همچنین پایگاه اطلاعاتی مؤسسه خانه کتاب نیز از نظر معرفی کتاب‌ها و اطلاعات سودمند آن‌ها در این جامعه آماری قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش

در بررسی فرضیه‌های پژوهش برای سنجش وضعیت رفتار اطلاع‌یابی و مهارت‌های استفاده از منابع دیجیتال به تحلیل دو فرضیه اول پژوهش می‌پردازیم.

فرضیه اول پژوهش: بین آموزش رفتار اطلاع‌یابی و افزایش استفاده از کتابخانه‌های دیجیتال رابطه معناداری وجود دارد.

H: بین آموزش رفتار اطلاع‌یابی و افزایش استفاده از کتابخانه‌های دیجیتال رابطه معناداری وجود

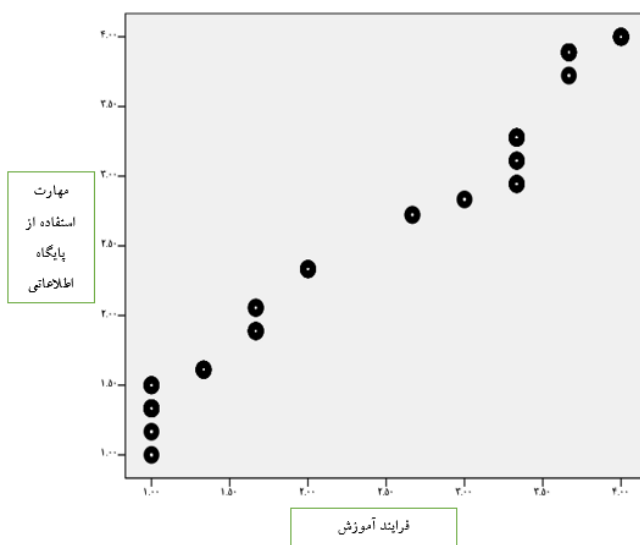
ندارد.

H_۱: بین آموزش رفتار اطلاع‌یابی و افزایش استفاده از کتابخانه‌های دیجیتال رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۱. رابطه بین رفتار اطلاع‌یابی و افزایش استفاده از کتابخانه‌های دیجیتال

آموزش رفتار اطلاع‌یابی				متغیر	
اسپیرمن		فراوانی	کندال		کسب مهارت‌های دیجیتالی در استفاده از پایگاه
مقدار P	ضریب هم‌بستگی		مقدار P	ضریب هم‌بستگی	
۰	۰/۹۸۹	۲۶۶	۰	۰/۹۶۳	

با توجه به آزمون انجام شده بر اساس داده‌های جدول ۱ و مقدار p-value به دست آمده (صفر) و با عنایت به اینکه مقدار به دست آمده، از سطح معناداری ۰/۰۵ کمتر است، فرض صفر رد می‌شود و می‌توان نتیجه گرفت که بین آموزش رفتار اطلاع‌یابی و کسب مهارت با افزایش توان بازیابی اطلاعات از کتابخانه‌های دیجیتال رابطه معناداری وجود دارد.

شکل ۱. پراکنش بین مهارت استفاده از پایگاه اطلاعاتی و فرایند آموزش

بر اساس داده‌های دیداری در شکل ۱، فرایند آموزش در مهارت بهره‌گیری از پایگاه اطلاعاتی و استفاده بهینه از آن نقش دارد و می‌تواند به ارتقای توانمندی دانش‌آزمون در این زمینه منجر شود.

فرضیه دوم پژوهش: بین میزان دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی و ارتقای رفتار اطلاع‌یابی کودکان بازمانده از تحصیل، رابطه معناداری وجود دارد.

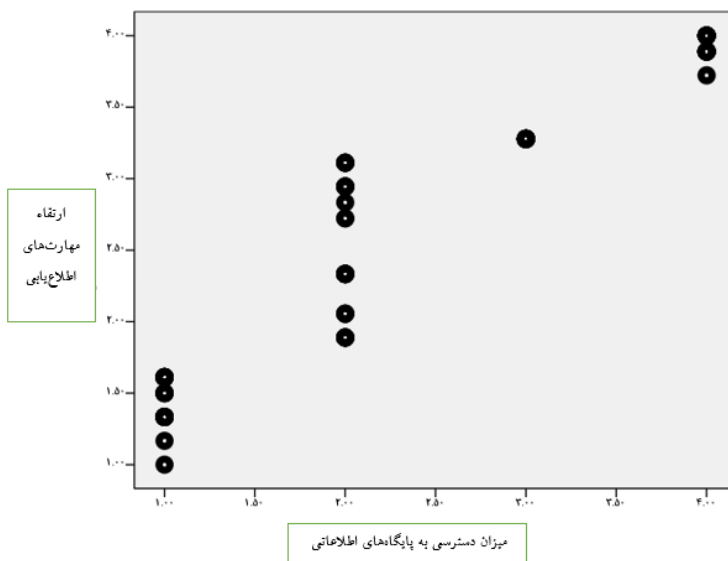
H_۰: بین میزان دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی و ارتقای رفتار اطلاع‌یابی کودکان بازمانده از تحصیل رابطه معناداری وجود ندارد.

H_۱: بین میزان دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی و ارتقای رفتار اطلاع‌یابی کودکان بازمانده از تحصیل رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۲. رابطه بین میزان دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی و ارتقای رفتار اطلاع‌یابی

رفتار اطلاع‌یابی				متغیر	
اسپیرمن		فراوانی	کندال		میزان دسترسی به پایگاه اطلاعاتی
مقدار P	ضریب همبستگی		مقدار P	ضریب همبستگی	
۰	۰/۹۶۷	۲۶۶	۰	۰/۹۰۱	

با توجه به آزمون انجام شده بر اساس داده‌های جدول ۲ و مقدار p-value به دست آمده (صفر) و با عنایت به اینکه مقدار به دست آمده از سطح معناداری ۰/۰۵ کمتر است، فرض صفر رد می‌شود و می‌توان نتیجه گرفت که بین میزان دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی و ارتقای رفتار اطلاع‌یابی، بر کودکان بازمانده از تحصیل رابطه معناداری وجود دارد.

شکل ۲. پراکنش بین میزان دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی و ارتقای مهارت‌های اطلاع‌یابی

با عنایت به توزیع پراکندگی در شکل ۲، مشخص شد که میان میزان دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی و ارتقای مهارت‌های اطلاع‌یابی، رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد. به تعبیر دیگر با افزایش دسترس‌پذیری دانش‌آموزان به پایگاه‌های اطلاعاتی، توانمندی اطلاع‌یابی و کسب اطلاعات مناسب افزایش پیدا می‌کند.

نتیجه‌گیری

با توجه به تحول عمیق و سریع در عرصه علوم و فناوری که در فضای زندگی معاصر ایجاد شده است و نیز سرعت بالای تولید و انتشار اطلاعات در حوزه‌های مختلف علمی و همچنین، با در نظر داشتن هدف اصلی آموزش و پرورش، یعنی تربیت دانش‌آموزان پژوهنده، خلاق، توانمند و کارآمد در حوزه فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی و حرفه‌ای، مهارت اطلاع‌یابی نقش مؤثری در بهبود کیفیت زندگی در ابعاد و جوانب مختلف آن دارد. داشتن تعامل و ارتباط با دیگران و بهره‌گیری از نظرات متخصصان، می‌تواند در تقویت دانش‌آموزان مؤثر باشد. نتایج پژوهش الزهرا و لاواندا (۲۰۲۱) در این زمینه با یافته‌های پژوهش حاضر هم‌خوانی دارد. همچنین، آموزش سواد علمی و فناورانه در کنار تربیت یادگیرندگان مادام‌العمر و آموختن روش‌های مناسب یادگیری، و توجه به تغییر مفاهیم مرتبط با آموزش و پرورش، از جمله ارتقای مفهوم «سواد پایه» به «مهارت اطلاع‌یابی» برای زندگی مناسب در فضای جدید زندگی معاصر، توجه به مفاهیم رفتار اطلاع‌یابی، اهمیت زیادی دارد و ضروری است تا در برنامه‌های درسی، بیشتر به آن عنایت شود. نتایج پژوهش مولینارو و همکاران (۲۰۲۳) و مافوتو و مونیلا (۲۰۱۹) مؤید این مفهوم مهم در پژوهش است.

تدریس درس‌نامه‌های مرتبط با اطلاع‌یابی و سوادهای ضروری در بهره‌گیری از پایگاه‌های اطلاعاتی، موضوعی مهم است و به دلیل اهمیت زیربنایی بودن یادگیری در سال‌های اولیه مدرسه و مقطع ابتدایی، کاملاً ضروری به نظر می‌رسد؛ زیرا پژوهش‌های انجام شده در ارتباط با کسب رفتار اطلاع‌یابی که در میان جامعه دانشجویان و استادان انجام پذیرفته است، گویای این مطلب است که بخش شایان توجهی از دانشجویان، از مهارت لازم و کافی برای یادگیری مستقل و انجام پژوهش شامل توانایی‌های کاوش دقیق اطلاعات، بازیابی و دسترسی به منابع اطلاعاتی مورد نیاز و نیز تحلیل و ارزیابی منابع اطلاعاتی معتبر، برخوردار نیستند که یکی از دلایل این مشکل، ضعف آموزش رفتار اطلاع‌یابی در دوران مدرسه است. همچنین نتایج پاره‌ای از پژوهش‌های پیشین در این زمینه، با مطلب بیان شده اشتراک دارد، از جمله پژوهش اونداری اوکوما (۲۰۱۶) هم‌سو با نتایج این پژوهش است.

نداشتن آموزش رفتار اطلاع‌یابی می‌تواند شرایط تحصیل و ادامه فعالیت حرفه‌ای را با مشکل مواجه سازد. برای تقویت بنیه دانش‌آموزان ضروری است تا مواد درسی مناسب در این زمینه متناسب با سطح درک کودکان در نظر گرفته شود. همچنین برای کارآیی توان آموزشی از تمرین‌ها و کارهای عملی دانش‌آموزان پشتیبانی شود. تشخیص نیاز اطلاعاتی برای ادامه فعالیت آموزشی و انجام پژوهش‌های اولیه امری مهم محسوب می‌شود. این موضوع با پژوهش اونداری اوکوما (۲۰۱۶) هم‌سو است. در کنار

آن، عادات مطالعه و استفاده از ابزارهای متناسب با فضای مجازی و یادگیری سودمند نیز می‌تواند نقش مؤثری در این رابطه داشته باشد. تقویت منابع مدارس و امکانات آن در پیشرفت دانش‌آموزان نقش مثبتی دارد؛ زیرا فضای مدرسه با ابزارهای نوین، می‌تواند باعث تشویق و پشتیبانی از آنان در فضای نوین اطلاعاتی شود. پژوهش سینق و سینها (۲۰۲۲) در خصوص شرایط متفاوت مدارس در پیشرفت دانش‌آموزان در خصوص رفتار اطلاع‌یابی مفید، با این یافته هم‌سو است.

همچنین توانایی کاوش اطلاعات شامل شناخت کلیدواژه‌ها، منطق بولی، فرمول‌بندی و کاربرد محدودسازی عبارت‌های جست‌وجو با انواع عملگرها نیز در قالب رفتار اطلاع‌یابی قابل ملاحظه است. این مقوله با پژوهش جایاوردانا (۲۰۲۱) از منظر کاربرد صلاحیت‌های مد نظر دارای اشتراک است. همچنین شناخت و مهارت‌های فناورانه نیز نقش مؤثری در ارتقای کیفیت رفتار اطلاع‌یابی آنان دارد. این امر با نتایج پژوهش ژا و همکاران (۲۰۱۹) و السلامی (۲۰۲۱) دارای هم‌سویی است. توجه به بحث استفاده از شبکه‌های اجتماعی در کنار پایگاه‌های اطلاعاتی می‌تواند برای تقویت رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان سودمند باشد. در این رابطه بهره‌گیری از وبگاه‌های اطلاعاتی باعث استفاده ارزشمند از منابع شده و آنان را با بحث اعتبار و استناددهی علمی آشنا می‌کند. برای رسیدن به هدف آموزش، کاوش اطلاعات، به‌منظور دستیابی به اطلاعات علمی و معتبر نقش مهمی برعهده دارد. نتایج پژوهش سینها (۲۰۱۹) درباره اعتبار و اهمیت منابع اطلاعاتی در آموزش صحیح رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان با یافته این پژوهش هم‌سو است.

از دیگر مقوله‌های مهم بحث شناخت منابع معتبر و مرتبط، روش‌های بهره‌گیری از منابع و توجه به کاربردهای مؤثر آن‌هاست. در این زمینه منابع آموزشی شرایط مناسبی دارند و در آموزش کودکان بازمانده از تحصیل نقش مهمی دارند. یکی دیگر از اهداف آموزش رفتار اطلاع‌یابی و تقویت صلاحیت‌های آن در میان دانش‌آموزان، آموزش مسائل اخلاقی و حقوقی است که در این زمینه شایستگی‌های رفتار اطلاع‌یابی نقش مهمی در تقویت این مقوله ارزشمند دارد. در این خصوص استفاده از شاخص‌های استانداردهای سواد اطلاعاتی مؤثر بوده و می‌تواند در تقویت توانایی‌های دانش‌آموزان تأثیرگذار باشد. در این میان باید به نقش رفتار اطلاع‌یابی در خصوص شایستگی‌های آموزشی نیز اشاره کرد که با عنایت به تدوین راهبردهای کاوش و ارزیابی منابع اطلاعاتی در محیط کتابخانه‌ای و پایگاه‌های اطلاعاتی اهمیت دارد. نتایج پژوهش سینها (۲۰۱۹) با نتایج مدنظر هم‌سوی است.

نتایج پژوهش نشان داد که در درس‌نامه‌های مورد بررسی، به‌روش‌های جایابی، دستیابی و گزینش اطلاعات، جست‌وجوی کتابخانه‌ای و الکترونیکی بیشتر توجه شده است. همچنین در کنار مقولات پیش گفته بحث ارزیابی اطلاعات و تحلیل منابع اطلاعاتی برای استفاده بهتر و مستند نیز محور عنایت متون درس‌نامه بوده است. از منظر تقویت مهارت‌های مبتنی بر رفتار اطلاع‌یابی، در بهره‌گیری از کتابخانه‌های دیجیتال، یافته‌های این پژوهش با نتایج پژوهش جایاوردانا (۲۰۲۱) دارای اشتراک است. ولی از نظر نفوذ کتابخانه‌ای و شناخت آن با پژوهش اونداری اوکمو (۲۰۱۶) تفاوت دارد.

دانش‌آموزان، نیازمند به‌دست‌آوردن مهارت‌هایی هستند که در مقوله سازمان‌دهی و بهره‌گیری از منابع اطلاعاتی برای دستیابی به دانش سودمند به آنان کمک کند. علاوه بر آن، ضرورت دارد تا کودکان مدارس توانایی تشخیص منابع اطلاعاتی مستند و معتبر را از منابع افواهی و نادرست یاد بگیرند. در واقع با آموزش رفتار اطلاع‌یابی و شایستگی‌های آن، دانش‌آموزان توانایی تحلیل نگرش‌ها، دیدگاه‌های متخصصان، هنجارهای صحیح علمی، ارزش‌های حرفه‌ای و نظریه‌های معتبر را شناسایی می‌کنند و می‌توانند در میان اطلاعات عظیم موجود در فضای سایبر، به منابع مطلوب و معتبر دستیابی داشته باشند. این نتیجه با یافته‌های پژوهش الزهرا و لاواندا (۲۰۲۱) دارای اشتراک است.

پیشنهادها

با توجه به یافته‌ها و نتایج پژوهش، پیشنهادهای زیر برای تقویت رفتار اطلاع‌یابی کودکان بازمانده از تحصیل ارائه می‌شود:

با توجه به آنکه در رفتار اطلاع‌یابی، مسئله پژوهش و انتخاب موضوع برای این فرایند امر مهمی است و در منابع اطلاعاتی بررسی شده این به این حوزه توجه اندکی شده است، شایسته است تا مفاهیم مربوط به آن و تشریح دقیق مسئله، به‌شیوه‌ای متناسب با درک دانش‌آموزان بازمانده از تحصیل در این مقطع سنی، در آموزش‌های مرتبط با آنان گنجانده شود. همچنین برای دانش‌آموزان مدارس کرمان، معلمان در این زمینه جلسه‌های کاربردی با مثال‌های ساده برای انجام فرایند پژوهشی در نظر بگیرند.

برای تقویت رفتار اطلاع‌یابی در سطوح آموزشی و بهره‌گیری اینترنتی دانش‌آموزان بازمانده از تحصیل در استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی، برنامه‌های مدون در ارتباط با مراجعه دانش‌آموزان به کتابخانه‌های دیجیتال در نظر گرفته شده و تکالیفی برای آنان در نظر گرفته شود. این امر سبب یادگیری بهتر و مناسب در رفتار اطلاع‌یابی، در کاوش، ارزیابی و تحلیل اطلاعات توسط آنان خواهد شد.

پیشنهاد می‌شود که به مفاهیم، مکان‌های نگهداری اطلاعات الکترونیکی، شیوه‌های دستیابی و ثبت آن توجه بیشتری شده و دربارهٔ چگونگی استفاده صحیح از فناوری‌های اطلاعاتی و محیط وب، توضیح مناسبی ارائه شود.

به دانش‌آموزان بازمانده از تحصیل، روش‌های مناسب برای انتخاب فقره‌های اطلاعاتی در مسیر انجام کارهای درسی آموزش داده شود. همچنین برای تشخیص منابع اطلاعاتی معتبر از نامعتبر فعالیت‌های عملیاتی و کاربردی در نظر گرفته شده و مصادیق معتبر در میان متون مختلف از جمله منابع مرجع، منابع ناشران علمی و نظایر آن معرفی شود.

همچنین پیشنهاد می‌شود در پایان هر درس، وبگاه‌های علمی معتبر و مرتبط به موضوع درس، معرفی شود.

از آنجا که معلمان نیز در کنار دانش‌آموزان نیازمند کسب رفتار اطلاع‌یابی هستند، بهتر است در خصوص آموزش شایستگی‌های رفتار اطلاع‌یابی کارگاه‌های تخصصی برای آنان برگزار شود.

به‌منظور تقویت رفتار اطلاع‌یابی علمی، برای دانش‌آموزان بازمانده از تحصیل، حتماً روش‌های صحیح استناددهی و بهره‌گیری از منابع آموزش داده شده و مفهوم سرقت علمی و راه‌های پیشگیری از آن به آنان توضیح داده شود.

فهرست منابع

- Allam, Z. & Dhunny, Z. A. (۲۰۱۹). On big data, artificial intelligence and smart cities. *Cities*, 89, ۸۰-۹۱.
- Alsalmi, H. M. H. (۲۰۲۱). *Information-seeking behavior in multilingual digital libraries: A study of the Saudi Digital Library*. (Doctoral Thesis, The Florida State University, Tallahassee, Florida, United States).
- Athukorala, A. W. V. (۲۰۲۱). Information seeking behavior among public library users: Understanding nature of information searching. *Journal of Advanced Research in Social Sciences and Humanities*, 6(۲), ۴۲-۵۰.
- Az-Zahra, N. K. & Lawanda, I. I. (۲۰۲۱). Information Seeking Behavior of As-Syifa Boarding High School Students in Fulfilling Academic Tasks. *Library Philosophy & Practice*, ۱۰۴۶۳۰۵۲۰, ۱-۲۰. Retrieved from: <https://research.ebsco.com/linkprocessor/plink?id=۶۶f۳۶c۲۴-c۶b۳-۲۸۰۷-b۰e۹-aa۲۴۴e۶۰be۳۴>.
- Berget, G. & MacFarlane, A. (۲۰۲۰). What is known about the impact of impairments on information seeking and searching?. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 71(۵), ۵۹۶-۶۱۱. DOI: <https://doi.org/۱۰.۱۰۰۲/asi.۲۴۲۵۶>
- Bromberg-Martin, E. S. & Monosov, I. E. (۲۰۲۰). Neural circuitry of information seeking. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 35, ۶۲-۷۰. DOI: <https://doi.org/۱۰.۱۰۱۶/j.cobeha.۲۰۲۰.۰۷.۰۰۶>
- Daei, A., Soleymani, M. R., Ashrafi-Rizi, H., Zargham-Boroujeni, A. & Kelishadi, R. (۲۰۲۰). Clinical information seeking behavior of physicians: A systematic review. *International journal of medical informatics*, 139, ۱۰۴۱۴۴. DOI: <https://doi.org/۱۰.۱۰۱۶/j.ijmedinf.۲۰۲۰.۱۰۴۱۴۴>
- Dahlqvist, C. (۲۰۲۱). Information-seeking behaviours of teacher students: a systematic review of qualitative methods literature. *Education for Information*, 37(۳), ۲۸۷-۳۱۳. DOI: [۱۰.۳۲۳۳/EFI-۲۰۰۴۴۸](https://doi.org/۱۰.۳۲۳۳/EFI-۲۰۰۴۴۸)
- El-Maamiry, A. A. (۲۰۱۷). The information-seeking behaviour of students: A case of university of Dubai. *Global journal of computer science and technology*, 17(۱), ۱-۷.
- Granikov, V., El Sherif, R., Bouthillier, F. & Pluye, P. (۲۰۲۲). Factors and outcomes of collaborative information seeking: A mixed studies review with a framework synthesis. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 73(۴), ۵۴۲-۵۶۰. DOI: <https://doi.org/۱۰.۱۰۰۲/asi.۲۴۵۹۶>
- Gyesi, K. (۲۰۲۰). Information seeking behaviour of graduate students of the University of Professional Studies, Accra (UPSA). *Library Philosophy and Practice*, 4155, ۱-۲۴.
- Humbhi, S. & Tareen, S. A. (۲۰۲۲). Information needs and Information-seeking behavior of undergraduate students: A remote area perspective. *Library Philosophy & Practice e-journal*. 6838.

- Hwang, Y. & Jeong, S. H. (۲۰۱۶). Information insufficiency and information seeking: An experiment. *Science Communication*, 38(۶), ۶۷۹-۶۹۸. DOI: <https://doi.org/10.1177/1075047016673200>.
- Jayawardana T.C.V. (۲۰۲۱), Information Need and Information Seeking Behavior of the School Children's: With special reference to Ambepussa Maha Vidyalaya, Warakapola, Sri Lanka, In: *21st Conference on Postgraduate Research International Postgraduate Research Conference 2021 (IPRC 2021)*, Faculty of Graduate Studies - University of Kelaniya, Sri Lanka.
- Kalu, N. U., Igwe, U. O., Okorie, N. C., Okewumi, T. M. & Dahiru, U. (۲۰۲۲). Information-seeking behaviour, access to health information, and personal hygiene practices among secondary school students in Ohafia. *Tin-City Journal of Library, Archival and Information Science*, ۱۱(۱ & ۲), ۱۳- ۲۷.
- Kavitha, N. & Chandrashekara, M. (۲۰۲۲). Information Needs and Information Seeking Behaviour of Secondary School Students in Mysore North Block: A Study. *Asian Journal of Information Science & Technology (AJIST)*, 12(۱), ۱۸-۲۵. DOI: [10.51983/ajist-2022,12,1,3032](https://doi.org/10.51983/ajist-2022,12,1,3032)
- Kelly, C. A. & Sharot, T. (۲۰۱۱). Individual differences in information-seeking. *Nature communications*, 12(۱), ۱-۱۳. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41467-021-27046-0>.
- Komissarov, S. & Murray, J. (۲۰۱۶). Factors that influence undergraduate information-seeking behavior and opportunities for student success. *The Journal of Academic Librarianship*, 42(۴), ۴۲۳-۴۲۹. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2016.04.007>
- Maphoto, A. R. & Monyela, M. J. (۲۰۱۹). The Internet Information Seeking Behaviour of Grade ۱۰ and ۱۱ Learners at Gerson Ntjie Secondary School, at gaMagooa village, Limpopo Province, South Africa. *Journal of African Interdisciplinary Studies*, 3(۸), ۱۶۴-۱۷۷.
- Mayweg-Paus, E., Zimmermann, M., Le, N. T. & Pinkwart, N. (۲۰۲۱). A review of technologies for collaborative online information seeking: On the contribution of collaborative argumentation. *Education and Information Technologies*, 26, ۲۰۵۳-۲۰۸۹. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10639-020-10345-7>
- Mohamed Shuhidan, S., Wan Yahya, W. A., Abd Hakim, A. A., Wan Yahya, H. H., Mohamed Shuhidan, S. & Anwar, N. (۲۰۲۰). Information seeking behaviour among millennial students in higher education. *Social and Management Research Journal (SMRJ)*, 17(۱), ۱-۱۶.
- Molinaro, G., Cogliati Dezza, I., Bühler, S. K., Moutsiana, C. & Sharot, T. (۲۰۲۳). Multifaceted information-seeking motives in children. *Nature Communications*, 14(۱), ۱-۱۴. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41467-023-46971-x>
- Ondari-Okemwa, E. M. (۲۰۱۶). Information-Seeking Behaviour of Users in the Digital Libraries' Environment in Sub-Saharan Africa. In *Information Seeking Behavior and Challenges in Digital Libraries* (pp. ۲۶-۵۶). IGI Global. DOI: [10.4018/978-1-5222-0296-8.ch002](https://doi.org/10.4018/978-1-5222-0296-8.ch002)
- Orrensalo, T. & Nikou, S. (۲۰۲۱). Digital Source Adoption and Information-Seeking Behaviours of Entrepreneurs: A Systematic Literature Review. In: *23rd ITS Biennial Conference, Online Conference / Gothenburg*.

- Petersen, E., Jensen, J. G. & Frandsen, T. F. (۲۰۲۱). Information seeking for coping with cancer: a systematic review. *Aslib Journal of Information Management*, 73(۶), ۸۸۵-۹۰۳. DOI: [10.1108/AJIM-01-2021-0004](https://doi.org/10.1108/AJIM-01-2021-0004)
- Qu, C., Yang, L., Croft, W. B., Trippas, J. R., Zhang, Y. & Qiu, M. (۲۰۱۸). Analyzing and characterizing user intent in information-seeking conversations. In *The 41st international acm sigir conference on research & development in information retrieval* (pp. ۹۸۹-۹۹۲).
- Rather, M. K. & Ganaie, S. A. (۲۰۱۹). Information seeking models in the digital age. In *Advanced methodologies and technologies in library science, information management, and scholarly inquiry* (pp. ۲۷۹-۲۹۴). IGI Global. DOI: [10.4018/978-1-5225-7609-9.ch022](https://doi.org/10.4018/978-1-5225-7609-9.ch022)
- Savolainen, R. (۲۰۱۶). Information seeking and searching strategies as plans and patterns of action: A conceptual analysis. *Journal of Documentation*, 72(۶), ۱۱۵۴-۱۱۸۰. DOI: <https://doi.org/10.1108/JD-03-2016-0033>
- Savolainen, R. (۲۰۱۹). Modeling the interplay of information seeking and information sharing: A conceptual analysis. *Aslib Journal of Information Management*, 71(۴), ۵۱۸-۵۳۴. DOI: <https://doi.org/10.1108/AJIM-10-2018-0266>
- Sinha, N. (۲۰۱۹). Information needs and seeking behavior of Delhi school students: a study. *Gyankosh-the Journal of Library and Information Management*, 10(۱), ۷۴-۷۹. DOI: [10.5958/2249-3182.2019.00088](https://doi.org/10.5958/2249-3182.2019.00088)
- Soroya, S. H., Farooq, A., Mahmood, K., Isoaho, J. & Zara, S. E. (۲۰۲۱). From information seeking to information avoidance: Understanding the health information behavior during a global health crisis. *Information processing & management*, 58(۲), ۱۰۲۴۴۰. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ipm.2020.102440>
- Van Lieshout, L. L., de Lange, F. P. & Cools, R. (۲۰۲۰). Why so curious? Quantifying mechanisms of information seeking. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 35, ۱۱۲-۱۱۷. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2020.08.005>
- Van Lieshout, L. L., de Lange, F. P. & Cools, R. (۲۰۲۰). Why so curious? Quantifying mechanisms of information seeking. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 35, ۱۱۲-۱۱۷. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2020.08.005>
- Wilson, T. (۱۹۹۵). Information-seeking behaviour: designing information systems to meet out clients' needs. In: *ACURIL: Association of Caribbean University, Research and Institutional Libraries. XXV Conference*, San Juan, Puerto Rico
- Zamani, H., Trippas, J. R., Dalton, J. & Radlinski, F. (۲۰۲۳). Conversational information seeking. *Foundations and Trends® in Information Retrieval*, 17(۳-۴), ۲۴۴-۴۵۶. DOI: <https://dx.doi.org/10.1561/10000000081>
- Zha, X., Cao, F., Yan, Y., Guo, J. & Wang, J. (۲۰۱۹). Exploring innovative information seeking: the perspectives of cognitive switching and affinity with digital libraries. *The Journal of Academic Librarianship*, 45(۵), ۱۰۲۰۴۵. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2019.102045>
- Zhu, Y., Pang, L., Lan, Y., Shen, H. & Cheng, X. (۲۰۲۱). Adaptive information seeking for open-domain question answering. *arXiv preprint arXiv:2109.06747*. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2109.06747>

The Role of Education in Assessing Students' Information-Seeking Behavior Capabilities for Utilizing Digital Information

Fariborz Doroudi *^۱

Assistant Prof., Iranian Research Institute for Information Science & Technology (IranDoc), Tehran, Iran

Sofia Abdolrahmani

MSc., Department of Knowledge and Information Science, Kerman, Iran

Abstract

The main purpose of the research is to investigate the role of education on the Information-Seeking ability of out-of-school children in using digital libraries and databases. In this study, the research method is Semi-experimental and survey. The statistical population of the research consists of ۱۹۰ students who have dropped out of school in two schools (Moshtaq School in Kerman and Arslan Boys' School in Rafsanjan). The tool for collecting information was a checklist. The result of research, the education of deprived children's measurement of available digital libraries and information databases (Database of Tebyan Net, Digital Library of the National Library, Institute for the Intellectual Development of Children and Young Adults, Database of Iranian Book and Literature Home) is ۶,۹۳۰ percent respectively at a relatively favorable level. before education deprived children's measurement of behavior in the use of digital libraries and information databases is ۶,۱۲۰ percent respectively, use unpleased. but after education-deprived children measurement of behavior in the use of digital libraries and information databases is ۶,۴۰ percent respectively, which is better. The level of children's behavior in using full-text databases in digital libraries is evaluated at a relatively favorable level with an average of ۶,۳۸. The results of the research showed that in the reviewed textbooks, more attention has been paid to the methods of locating, obtaining, and selecting information, library, and electronic search. It is necessary for students to learn the ability to distinguish reliable information sources from false sources. Also, the ability to search for information including knowing keywords, Boolean logic, and formulating and limiting the use of search terms with various operators is significant in the form of information-seeking behavior. Teaching to understand problem statements, teaching to use databases, and correct use of information technologies, and the web environment are among the suggestions of the research.

Keywords: Education, Database, Students, Information seeking behavior, Digital library, Learning.

^۱. Corresponding Author: doroudi@irandoc.ac.ir